

IV. Úkoly a příklady k tématu Aristotelovo pojetí spravedlnosti.

1. Úkol

Vysvětlete na základě této ukázky

a) proč představuje Aristoteles spravedlnost jako sociální ctnost

b) co rozumí Aristoteles pod celou a částečnou spravedlností

c) jak chápe Aristoteles vyrovnávací spravedlnost (vysvětlete jak k této formě spravedlnosti dospívá a proč?)

d) jak chápe spravedlnost distributivní (vysvětlete jak k této formě spravedlnosti dospívá a proč)

Naše ukázka je z práce: Aristotelés: Etika Nikomachova. 2. vyd., Praha 1996. Kniha pátá, str. 122 - 132 a str. 136 - 141.

Kniha pátá

Spravedlnost a právo

1. Pojem spravedlnosti

Co se týče spravedlnosti a nespravedlnosti, musíme uvažovati o tom, jakých jednání se týkají, jakou středností jest spravedlnost a čeho středem jest právo. Postup našeho zkoumání buď tu tentýž jako v pojednáních předchozích. Vidíme tedy, že spravedlností chtějí všichni nazývati takový stav, jímž jsou schopni spravedlivě jednati a jímž skutečně spravedlivě jednají a chtějí to, co jest spravedlivé; a zrovna tak jest to i u nespravedlnosti, jíž nespravedlivě jednají a chtějí to, co jest nespravedlivé. Proto i nám to budiž prvním a všeobecným předpokladem.

Neboť věc není stejná ve věděni, v duševních schopnostech a stavech. Zdá se totiž, že schopnost a věděni jest i při protivných předmětech táž a totéž, kdežto protivný stav v protivných předmětech není již tentýž. Například zdraví nepůsobí něco, co jest mu protivné, nýbrž jenom to, co jest zdravé; říkáme totiž, že máme zdravou chůzi, kdykoli chodíme tak, jako chodí člověk zdravý. Často se tudíž protivný stav poznává z protivného, často však ze svého podmětu. Kdykoli totiž dobrý stav jest zřejmý, stává se zřejmým i špatný stav, a z toho, co působí zdraví, poznává se zdravý stav a z tohoto ono. Neboť je-li dobrý stav zdraví tolik jako otužilost těla, nutně jeho špatným stavem jest ochablost těla, a příčinou dobrého zdraví jest to, co působí v těle otužilost. Z toho pak obyčejně vyplývá, že kdykoli se mluví o jednom v různém smyslu, mluví se v různém smyslu i o druhém, například o právu, bezpráví a nespravedlnosti.

2. Významy spravedlnosti

Podobá se, že se o spravedlnosti a nespravedlnosti mluví v různém smyslu, ale stejnojmenné názvy jejich pro svou příbuznost se nerůzní tak zřejmě jako pojmy, které jsou od sebe vzdálenější; rozdíl jest zajisté veliký v podobě, například když se klíčem nazývá kost pod krkem živočichů a nástroj, kterým se zavírají dveře.

Určeme tedy, jak mnoho významů má výraz "nespravedlivý". Zdá se, že nespravedlivý jest ten, kdo nedbá zákonů, za druhé člověk, který si osobuje více, a konečně ten, kdo nešetří rovnosti, takže spravedlivý bude patrně ten, kdo dbá zákonů a šetří rovnosti. Právo tedy jest zákonmost a rovnost, bezpráví pak protizákonmost a nerovnost. Ježto pak nespravedlivý člověk si osobuje také více, bude se to týkati dober, ne všech, nýbrž těch, která podmiňují zdar a nezdar, která prostě jsou vždy dobrá, ale ne vždy každému. Lidé si jich přejí a vyhledávají jich; ale nemají tak činiti, nýbrž mají si přát, aby to, co je prostě dobré, bylo dobré také pro ně, a tak mají dávat přednost tomu, co jest pro ně dobré.

Nespravedlivý člověk však nechce vždy větší díl, nýbrž i menší, totiž z toho, co jest zlem prostě; ale poněvadž i menší zlo se zdá býti jaksi dobrem, a žádost většího zisku směřuje k dobru, proto se zdá, že jest člověkem, který si osobuje více. I nešetří rovnosti; to totiž jest širší a obecný pojem.

(Také ten, kdo nedbá zákonů, jest nespravedlivý. Toto totiž, protizákonmost nebo nerovnost, obsahuje veškerou nespravedlnost a jest společným znakem každé nespravedlnosti.)

3. Spravedlnost celá

Ježto se člověk, který si počíná protizákonně, ukázal jako nespravedlivý, člověk pak, jenž zákonů dbá, jako spravedlivý, jest zjevno, že vše zákonné jest jaksi spravedlivé; co totiž jest ustanoveno mocí zákonodárnou, jest

zákonné, a všechno to nazýváme spravedlivým. Zákony pak mluví o všem, ježto hledí k tomu, co prospívá buď všem (nebo lidem vynikajícím) nebo předním, a to buď podle ctnosti anebo podle jiné nějaké vynikající vlastnosti; a tak v jednom smyslu nazýváme spravedlivým to, co v občanském společenství působí a zachovává blaženost a její části. Zákon však přikazuje provádět výkony jak statečnosti, například neopouštět šiku, neutíkat, neodhazovat zbraně, tak také uměřenosti, například necizoložit a nedopouštět se násilí, a klidnosti, například nebít a nepomlouvat, a podobně také v ostatních ctnostech a špatnostech jedno přikazuje, druhé zakazuje, a to správně, je-li sám správně vypracován, nesprávně, je-li ukvapen.

Tato spravedlnost tedy jest ctnost dokonalá, ale nikoli prostě, nýbrž vzhledem k druhému. A proto se často zdá, že spravedlnost jest ctností nejpřednější a ani večerní záře, ani jitřní není tak obdivuhodná. Proto také přísloví praví: *Ve spravedlnosti ctnost jest ukryta všechna.*

A jest nejvíce dokonalou ctností, protože jest užíváním dokonalé ctnosti, dokonalou jest však proto, že ten, kdo ji má, dovede ctností užívat i vůči druhému, a nikoli jen pro sebe; neboť mnozí dovedou ctností užívat ve vlastních záležitostech, v těch však, které se vztahují k druhému, nedovedou. A proto se zdá, že pravdu má výrok Biantův, že "vláda ukazuje muže". Neboť ten, kdo jest vládcem, má již vztah k druhému a ke společnosti. Právě proto se také zdá, že spravedlnost jediná z ctností jest cizím dobrem, ježto se vztahuje k druhému; koná totiž to, co prospívá jinému, buď vládci nebo spoluobčanu. Nejhorší jest tedy ten, kdo užívá špatnosti vůči sobě i vůči přátelům, nejlepší pak ten, kdo užívá ctnosti ne tak vůči sobě, jako vůči druhému; neboť toto jest věc nesnadná.

Tato spravedlnost tedy není částí ctnosti, nýbrž celou ctností, ani naopak nespravedlnost není částí špatnosti, nýbrž celou špatností - čím se liší ctnost a tato spravedlnost, vyplývá z toho, co bylo řečeno; jest to totéž, jejich pojem však není tentýž, nýbrž, pokud se vztahuje k druhému, jest to spravedlnost, a pokud jest to takový stav, jest to ctnost prostě.

4. Spravedlnost částečná

Hledáme však spravedlnost, která jest částí ctnosti. Jest totiž taková, jak jsme řekli. A stejně jest i nespravedlnost, která jest částí. A toho, že jest taková, známkou jest toto: ten, kdo se dopouští některé z ostatních špatností, jedná sice nespravedlivě, ale nic si neosobuje na úkor druhého, například ten, kdo odhodil štít ze zbabělosti nebo ze zlojnosti zlořečil anebo z lakoty odepřel pomoci; osobuje-li si však více, nedopouští se často žádné z takových vad ani jich všech, ovšem dopouští se určité špatnosti - vždyť ho haníme -, totiž nespravedlnosti. Jest tedy jiná jakási nespravedlnost jako část té celé, a jakási bezprávi jako část celého bezprávi, totiž protizákonnosti.

Dále, když jeden cizoloží pro zisk a přijme jej, druhý pak ještě za to peníze vydává a tím pro svou žádost bere škodu, zdá se, že tento jest asi spíše nevázaný než ziskný, onen pak spíše nespravedlivý, nikoli nevázaný. Patrně tedy, že pro ten zisk.

Dále, všechna ta protizákonná jednání dají se uvést vždy na určitou špatnost, například cizoložství a nevázanost, útěk z řady na zbabělost, ublížení na těle na hněv, nedovolený zisk však na žádnou jinou špatnost, jenom na nespravedlnost.

A tak jest zřejmo, že mimo celou nespravedlnost jest jakási jiná nespravedlnost částečná, s onou stejnojmenná, protože jejich výměr náleží témuž rodu; obě totiž mají svůj hlavní význam ve vztahu k druhému, jenže jedna se vztahuje ke cti nebo k penězům nebo k sebezáchově, anebo, kdybychom pro to měli jeden výraz, k tomu všemu, a to pro libost ze zisku, kdežto druhá se vztahuje ke všemu, co platí o člověku ctnostním.

5. Částečná spravedlnost rozdíleci a opravná

Jest tedy zjevno, že jest spravedlností více a že vedle ctnosti celé jest ještě jiná spravedlnost; jest třeba zkoumat, která jest to a jaká. Určili jsme, že bezprávi jest to, co jest proti zákonu a co nešetří rovnosti, právem pak zákonost a rovnost. Protizákonnosti odpovídá ona nespravedlnost, o které byla dříve řeč; ježto však nerovnost a protizákonnost nejsou stejné, nýbrž různé jako části celku - neboť nerovnost jest každá protizákonná, ale ne každá protizákonnost jest nerovností -, tedy ani bezprávi a nespravedlnost nejsou s oněmi stejné, nýbrž různé, jedno jako části, druhé jako celek - neboť tato nespravedlnost jest částí celé nespravedlnosti, a podobně i tato spravedlnost jest částí celé spravedlnosti -, takže jest nutno mluvit také o té spravedlnosti částečné i o částečné nespravedlnosti a rovněž tak o příslušném právu a bezprávi. Zanechajme tedy pojednání o spravedlnosti a nespravedlnosti, která se vztahuje k celé ctnosti vůbec, z nichž ona jest užíváním celé ctnosti vůči jinému, tato užíváním špatnosti, a také pojednání o právu a bezprávi, které zřejmě jest třeba určovat podle oněch - neboť téměř většina zákonných skutků jsou skutky celé ctnosti; zákon totiž přikazuje žít podle každé ctnosti a každou špatnost zakazuje; celou tu ctnost pak vytvořit jest úkolem zákonných předpisů, které řídí veřejnou výchovu; později bude třeba objasnit, zda výchova soukromá, podle které jest člověk dobrý prostě, náleží nauce politické, či jiné, neboť není to snad totéž, být dobrým člověkem a být

dobrym občanem vůbec.

Jedním druhem částečné spravedlnosti a jí příslušného práva jest ten, který se týká rozdělování poct nebo peněz anebo ostatních statků, které lze rozdělit účastníkům občanství - neboť v tom může být i jeden druhému roven i neroven -, jiný její druh jest opravný ve směnách. Tento pak má dvě části; směny jsou totiž buď dobrovolné nebo nedobrovolné, dobrovolné jsou například prodej, koupě, půjčka, zástava, užívání, uschování, nájem - dobrovolnými se nazývají, protože základ těch směn jest dobrovolný -, z nedobrovolných pak jedny jsou tajné, například krádež, cizoložství, travičství, kuplířství, podvod, zákeřná vražda, křivé svědectví, druhé jsou násilné, například pohana, vězení, zabití, loupež, zmrzačení, utržení na cti, urážka.

6. Spravedlnost rozděleci

Ježto člověk nespravedlivý nešetří rovnosti a bezpráví jest nerovnost, jest zjevné, že pro nerovnost jest i nějaký střed. A tím jest rovnost; v kterém jednání totiž jest více a méně, v tom jest i rovnost. Je-li tedy bezpráví nerovností, jest právo rovností, což jest každému jasno i bez důkazů. A když rovnost jest středem, bude jakýmsi středem i právo.

Rovnost jest možná nejméně ve dvou věcech. Právo tedy jest nutně středem a rovností i vzhledem k věci i vzhledem k osobám, a jako střed musí být středem mezi něčím - a to jest více a méně -, jako rovnost jest rovností mezi dvěma věcmi a jako spravedlivé jest spravedlivé pro někoho. Nutně tedy právo vyžaduje počtu nejméně čtyř; neboť jsou dvě osoby, pro něž jest právo, a dvě věci, v nichž se jim přiznává. A totéž bude u rovnosti co do osob a věcí; neboť jaký jest poměr tam, takový jest i tu; nejsou-li totiž lidé rovni, nebudou mít rovně, avšak odtud ty pětky a stížnosti, kdykoli buď rovni nerovné anebo nerovni rovné mají a užívají ho. To vyplývá i z ohledu na osobní hodnotu; všichni totiž souhlasí v tom, že právo v rozdělování se má dít podle osobní hodnoty, ale nikdo nerozumí hodnotou totéž, nýbrž demokraté ji vidí ve svobodě, oligarchové v bohatství, jiní v urozenosti, aristokraté v duševní zdatnosti.

Právo jest tedy jakousi úměrou. Úměra totiž jest vlastní nejen číslu prostému, nýbrž číslu vůbec; neboť úměra jest rovnost poměrů a vyžaduje nejméně čtyř členů. Jest jasno, že jednoduchá úměra má čtyři členy; ale také úměra spojitá. Neboť jednoho členu užívá jako dvou a klade je dvakrát, například v úměře: jako se má A ku B, tak se má B ku C; B se tedy uvádí dvakrát, takže bude-li B položeno dvakrát, dostaneme čtyři členy úměry.

Tak tedy i právo vyžaduje čtyř členů a důvod jest tentýž; jest totiž rozděleno stejně, komu co náleží. Jako se tedy má A ku B, tak se bude mít C ku D, a tedy také záměnou: A má se ku C, jako se má B ku D. A tak i součet jednoho poměru se má k součtu poměru druhého, jako se k sobě mají jejich sčítanci; a když se to tak sestaví, sestaví se to spravedlivě.

7. Spravedlnost opravná

V tom tedy, že A jest stejno s C a B s D, jest spravedlnost v rozdělování, a spravedlnost ta jest středem toho, co není úměrné; úměrně totiž jest středem, spravedlnost pak jest úměrná. Matematické nazývají takovou úměru geometrickou; neboť v geometrické úměře se má celek k celku, jako se má člen k členu. Tato úměra však není spojitá; neboť osoba a věc není v ní dle čísla jedno.

Právo jest tedy touto úměrou, bezpráví jest však proti úměře. Jest tu tedy buď více, anebo méně. A to se také skutečně děje; ten totiž, kdo bezpráví činí, má více dobra, a ten, kdo bezpráví snáší, má ho méně. U zla jest opak; menší zlo totiž v poměru ke zlu většímu se stává dobrem, neboť menší zlo jest milejší než větší, a co jest milé, jest dobro, a co jest více milé, jest větší dobro.

To tedy jest jeden druh spravedlnosti, zbývající jest opravný, který bývá ve směnách dobrovolných i nedobrovolných. Toto právo má jinou tvářnost než to dřívější. Neboť spravedlnost, která rozdílí to, co jest společné, děje se vždy podle uvedené úměry - kdyby se totiž rozdílil dalo ze společných peněz, bude se dít v tom poměru, v jakém jsou vklady; a právo, tomuto právu protivné, jest proti úměře -; avšak právo ve směnách jest sice rovnost a bezpráví nerovnost, nikoli však podle oné úměrnosti, nýbrž podle aritmetické. Nezáleží totiž na tom, zda dobrý člověk oloupil špatného anebo špatný dobrého, ani zda se cizoložství dopustil dobrý člověk anebo špatný; nýbrž zákon hledí pouze k rozdílu škody - a s osobami zachází jako s rovnými -, že totiž jeden bezpráví činí, druhý je snáší, a že jeden uškodil a druhý byl poškozen. A tak soudce se pokouší vyrovnati tuto nespravedlivou nerovnost; neboť když jeden byl zraněn a druhý ho zranil, anebo když jeden zabil a druhý byl zabit, tak nastává nerovné rozdělení mezi tím, kdo bezpráví utrpěl a mezi tím, kdo je způsobil; i snaží se soudce nerovnost vyrovnati pokutou a tak zbavuje pachatele zisku. V takových věcech totiž, i když některé nemají vlastního jména, mluví se takřka prostě o zisku, například o zisku toho, kdo zranil, a o ztrátě toho, kdo zranění utrpěl; ale jakmile byla křivda vyrovnána, nazývá se onen ztrátou, tato ziskem.

A tak rovnost jest středem mezi více a méně, zisk pak a pokuta jsou více a méně ve směru opačném, více dobra totiž a méně zla jest ziskem, opak toho jest ztrátou; středem toho byla rovnost, a to nazýváme právem; a tak opravná spravedlnost bude asi středem mezi ztrátou a ziskem.

Proto se také lidé v pochybných případech utíkají k soudci. Jít však k soudci znamená jít k právu; soudce totiž chce být takřka živým právem; i hledají soudce jako střed a někteří lidé ho nazývají prostředníkem v přesvědčení, že dosáhnou práva, dosáhnou-li středu. Právo jest tedy jakýmsi středem, jak jím jest také soudce. Soudce pak porovnává, a jako když přímka jest rozdělena na nestejně díly, odnímá od většího dílu část, o kterou jest větší než polovice, a přidává ji k dílu menšímu. Když se však celek rozdělí na dva díly, tu každý říká, že má své, dostane-li rovný díl. Rovnost pak jest střed mezi více a méně podle aritmetického poměru. Proto se také právo nazývá dikaión, protože jest dichá (dvojdílně), jako kdyby někdo řekl dichaión, a místo dikastés (soudce) kdyby řekl dichastés. Kdyby totiž od dvou rovných velikostí jedna byla o část zmenšena a druhá o tutéž část zvětšena, bude tato onu převyšovati o tyto obě části; kdyby jedna byla pouze zmenšena, aniž by druhá byla zvětšena, převyšovala by tato onu jenom jednou. Převyšuje tedy střed jednou částí a střed převyšuje zmenšenou velikost také jednou. Podle toho tedy poznáváme, co třeba ubrati tomu, kdo má příliš mnoho, a co třeba přidati tomu, kdo má příliš málo; tomu totiž, kdo má příliš málo, jest třeba přidati tolik, oč onen převyšuje střed, a tomu, kdo má nejvíce, jest třeba ubrati tolik, oč jím střed jest převýšen.

Přímky AA, BB, CC buďtež si rovny; od AA uberme AE a přidejme k CC jako CD, takže celá přímka DCC bude o CD a CF větší než přímka EA; tedy o CD bude větší než BB.

Jména ztráty a zisku jsou pak vzata z dobrovolné výměny. Mít totiž více než své znamená získati, a má-li kdo méně, než měl původně, znamená mít ztrátu, například v koupi a prodeji a v čemkoli jiném zákon dal svolení; kdykoli však někdo nemá ani více, ani méně, než čeho sám dosáhl, říká se, že má své a že nemá ani ztráty, ani zisku. Proto spravedlivo jest středem mezi ziskem a ztrátou také ve věcech, které nejsou dobrovolné, totiž že někdo má dříve i později to, co jest rovné.

10. Různé druhy práva

Tolik tedy budiž pověděno o spravedlnosti a nespravedlnosti, jaká jest přirozená povaha obou, a stejně i o právu a bezpráví vůbec. Ježto však ten, kdo křivdí, nemusí být ještě nespravedlivý, jakých křivd se dopouští a stává se nespravedlivým ten, kdo jest nespravedlivý v jednotlivých bezprávích, například zloděj nebo cizoložník anebo lupič? Či není tak v ničem rozdílu? Zajisté kdyby obcova se ženou, věda, která to jest, ale nejednal by tak podle předsevzetí, nýbrž původně z vášně. Křivdí tedy, nespravedlivým však není, jako není vždy zlodějem ten, kdo okradl, ani cizoložníkem ten, kdo cizoložil; a stejně jest tak i v ostatním.

Jak se má odplata k právu, bylo řečeno dříve; nesmíme však zapomínati, že to, co hledáme, jest právo prostě a právo politické. Toto jest tam, kde jest společenství života k soběstačnosti, společenství lidí svobodných a rovných buď podle úměry anebo podle počtu; tudíž u lidí, u kterých toho není, není navzájem politického práva, nýbrž jen jakési právo a podle podobnosti. Vlastní právo jest u lidí, mezi nimiž jest zákon; zákon však jest tam, kde jest nespravedlnost; právní soud jest totiž soud o právu a bezpráví; tam tedy, kde jest nespravedlnost, jest i křivda, tam však, kde jest křivda, není vždy nespravedlnost. To znamená přidělovati sobě více prostého dobra, méně prostého zla. Proto nenecháváme vládnouti člověka, nýbrž zákon, poněvadž onen to činí ve svůj prospěch a stává se tyranem. Vládce pak jest strážcem práva, a když práva, tedy i rovnosti. A poněvadž nemíní, že má mít v něčem více, ježto jest spravedlivý - neboť neudílí sobě více prostého dobra, než jest pro něho úměrné; proto pracuje pro druhého; a proto prý jest spravedlnost dobrem cizím, jak bylo řečeno i dříve -, má mu být dána nějaká odměna, totiž pocty a dary. Ten však, komu to nestačí, stává se tyranem.

Právo pána nad otroky a otce nad dětmi není s jmenovaným právem stejné, nýbrž podobné. Není totiž naprostě nespravedlnosti v tom, co jest prostě naším vlastnictvím, otrok však a dítě, dokud nedosáhne určitého věku a nestane se samostatným, jsou jakoby částí naší osoby, a nikdo nemá v úmyslu, aby sám sobě škodil; proto nemůžeme být sami k sobě nespravedliví; není tu tedy ani bezpráví, ani občanského práva. Neboť toto záleží v zákonu a platí pro ty, u nichž jest přirozeně nějaký zákon; takoví pak jsou ti, mezi nimiž jest rovnost co do rozkazování a poslouchání.

Pročež jest spíše právo v poměru k ženě než k dětem a otrokům; toto jest právo hospodářské; avšak i toto jest různé od občanského práva.

Občanské právo jest jednak přirozené, jednak zákonné, přirozené má všude stejnou platnost, a to nezávisle na tom, zda se to lidem líbí nebo nelíbí, zákonné však jest to, na jehož obsahu z počátku nic nezáleží, ale záleží již, jakmile je dáno, například ustanovení, že výkupné má činiti jednu minu, nebo že se má obětovati koza a nikoli dvě ovce, dále, cokoli se ustanovuje v jednotlivostech, například obětovati Brásidovi, a konečně vše, co jest odhlasováno.

Někteří však míní, že takové jest všechno, protože všechny přirozené zjevy jsou neměnné a mají všude stejnou platnost, jako například oheň pálí zde i v Persii, kdežto právo se mění podle zkušenosti. Tomu však tak není, nýbrž věc se má asi takto: u bohů snad pohybu není, u nás však, ač jest také něco přirozeného, všechno jest pohyblivé, ale přece jedno jest přirozené, druhé není přirozené. Stejně jest jasno, které právo ve věcech, jež mohou být také jinak,

jest přirozené, a které není, nýbrž jest výsledkem zákona a úmluvy, ačkoli obojí jest pohyblivé. Tentýž výměr bude platiti i jinde. Vždyť pravá ruka jest přirozeně silnější, ač všichni lidé mohou obou rukou stejně dobře užívat; ale u právních předpisů, které jsou výsledkem dohody a prospěchu, jest tomu podobně jako u měř; nejsou totiž všude stejné míry na víno a na obilí, nýbrž tam, kde se kupuje, jsou větší, kde se prodává, jsou menší. A tak ani práva, nikoli přirozená, nýbrž lidská, nejsou všude stejná, ježto ani ústavy nejsou stejné, nýbrž všude toliko jedna ústava jest přirozeně nejlepší.

Každý právní a zákonný předpis má se k zvláštním případům jako obecný pojem k jednotlivinám; skutečných případů jest zajisté mnoho, onen jest však pokaždé jeden; neboť jest všeobecný.

Jest pak rozdíl mezi křivdou a bezprávím a mezi právním skutkem a právem; bezpráví jest buď přirozené nebo ustanovené, které samo, když bylo vykonáno, stává se křivdou, kdežto dříve, než bylo vykonáno, jí nebylo, nýbrž bylo bezprávím; a stejně tak i právní skutek - všeobecný pojem se však nazývá spíše spravedlivým jednáním, kdežto právní skutek jest opravou křivdy -; později bude třeba uvažovati o každém z nich zvlášť, jaké druhy jich jsou, kolik jich jest a čeho se týkají.

Ježto spravedlivé a nespravedlivé jest to, co bylo řečeno, jedná člověk nespravedlivě a spravedlivě tehdy, kdykoli tak jedná dobrovolně; kdykoli však nedobrovolně, ani nejedná nespravedlivě, ani spravedlivě, nýbrž nahodile; koná totiž to, co jest případně spravedlivé nebo nespravedlivé. Křivda tedy a spravedlivé jednání se určuje podle toho, je-li vykonáváno dobrovolně a nedobrovolně; neboť kdykoli bezpráví jest dobrovolné, bývá haněno, a zároveň tehdy jest i křivdou; takže něco bude bezprávím, ale křivdou ještě ne, nebude-li při tom dobrovolné.

Nazývá pak dobrovolností, jak již výše řečeno, to, co někdo z věcí, které jsou v jeho moci, koná vědomě a dobře znaje předmět, nástroj a účel, například koho bije, čím a proč, a to vše nikoli nahodile ani z přinucení - jako kdyby někdo vzal ruku druhého a bil jí třetího, není totiž v jeho moci -; může se však státi, že ten, kdo jest bit, jest jeho otec, a on sice ví, že jest to člověk nebo někdo z přítomných, že však jest to jeho otec, neví, a podobně jest třeba věc určovati také co do účelu a všech okolností jednání. Nedobrovolností jest tedy to, co jest nevědomé, nebo ne sice nevědomé, ale na něm nezávislé, nebo jest násilím vynucené. Neboť vědomě konáme i snášíme mnoho věcí i přirozených, z nichž není nic ani dobrovolného, ani nedobrovolného, například stámutí nebo umírání.

Stejně jest tomu i u bezpráví a práva, kde jest nahodilost; někdo totiž může uloženou zástavu vraceti nerad a ze strachu, a přece nemůžeme říci, že koná něco spravedlivého anebo že jedná spravedlivě, leč nahodile. A rovněž je nutno říci, že ten, kdo nerad a přinucen uložené zástavy nevrací, křivdí a jedná nespravedlivě jen nahodile.

To pak, co jest dobrovolné, konáme jednak úmyslně, jednak neúmyslně, úmyslně to, co jsme dříve uvážili, neúmyslně to, čemu nepředcházela rozvaha. Poněvadž pak jest trojí způsob poškození ve vzájemném obcování, jsou jednak pochybení s nevědomostí, když někdo jedná, neznaje při tom ani osoby, ani předmětu, ani nástroje, aniž to zamýšlel - mohl totiž míniti, že neuhodí nebo ne tímto nástrojem nebo ne této osoby nebo ne s tímto účelem, nýbrž se to stalo ne tak, jak zamýšlel, například nikoli aby zranil, nýbrž jen aby uhodil, nebo ne tuto osobu nebo ne tímto nástrojem -, kdykoli se tedy poškození stane proti úmyslu, jest to nehoda, a kdykoli ne sice proti úmyslu, ale bez zlomyslnosti, jest to pochybení - neboť jednající osoba chybuje, kdykoli příčina viny jest v ní, má však nehodu, když jest mimo ni -; jedná-li někdo vědomě sice, ale bez rozvahy, jest to křivda, jako všechno to, co se lidem nutně nebo přirozeně přihází z hněvu a jiných vášní - tak totiž ti, kteří škodí a chybují, činí sice bezpráví, a jsou to křivdy, přece však pro to nejsou ještě nespravedliví ani špatní; vždyť poškození se nestalo ze špatnosti -; kdykoli se to však děje ze záměrné volby, jest člověk nespravedlivý a špatný. Proto se správně soudí, že to, co se děje z hněvu, děje se rozvázně; neboť nezačíná ten, kdo v hněvu jedná, nýbrž ten, kdo ho k hněvu popudil. Dále se nepochybuje v takových případech o tom, zda se to stalo, či ne, nýbrž o právu. Neboť hněv vzniká pro domnělou nespravedlnost. Není tu totiž sporu o skutkové povaze jako při smlouvách, při nichž jeden ze zúčastněných jest nutně špatný, nečiní-li to ze zapomnětlivosti; ale lidé, i když jsou srozuměni o skutku, pochybují o tom, zda jest spravedlivý - ten, kdo zlé zamýšlel, dobře o tom ví -, takže jeden se domnívá, že se mu děje křivda, druhý že nikoli.

Uškodí-li však ze záměrné volby, jedná nespravedlivě, a tu již ten, kdo páše takové křivdy, jest nespravedlivý, kdykoli jest to proti úměře anebo proti rovnosti. A stejně jest i spravedlivý, kdykoli úmyslně jedná spravedlivě, a jedná spravedlivě, kdykoli jen to koná dobrovolně. Nedobrovolná jednání však jsou jednak taková, že zasluhují odpuštění, jednak taková, že ho nezasluhují. Odpuštění zasluhují chybná jednání, dějí-li se nejen v nevědomosti, nýbrž také z nevědomosti, nezasluhují však odpuštění taková chybná jednání, která se nedějí z nevědomosti, nýbrž sice v nevědomosti, ale takové, která není zaviněna ani přirozenou, ani lidskou vášní.

Úkol č.2

Analyzujte význam slov

Správný- spravedlivý
Nesprávný –nespravedlivý

Úkol č.3

Analyzujte význam následujících kritérií a principů:

- i) "každému co jeho jest"
- ii) "rovnost před zákonem"
- iii) "oko za oko, zub za zub"
- iv) "co nechceš, aby bylo tobě činěno, nečiň jinému"

Úkol č. 4

Velký problém pro každou přirozeně právní pozici představuje otázka "otroctví". Je známo, že od Aristotela až ke křesťanským teoretikům 19. století existovali filosofové, kteří otroctví ospravedlňovali. Uveďte, z jakých přirozených předpokladů se muselo vycházet při obhajobě.